JYX
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Helle, Anna

Title: Sianhoito-oppaan röyhkeä tyyli riemastutti ja raivostutti

Year: 2008

Version: Published version

Copyright: © Helle & Kirjallisuudentutkijain Seura, 2008

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Helle, A. (2008). Sianhoito-oppaan röyhkeä tyyli riemastutti ja raivostutti. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain, 2008(4), 71-75. https://doi.org/10.30665/av.74750

Anna Helle

Sianhoito-oppaan röyhkeä tyyli riemastutti ja raivostutti

Kuinka kirjasodan voi koettaa sytyttää? Entä miten lukijoita provosoidaan? Harva suomalainen kirja on mennyt yhtä pitkälle tätä kokeillessaan kuin Markku Eskelisen ja Jyrki Lehtolan esseekokoelma *Jälkisanat. Sianhoito-opas* (1987). Siinä höykytetään monia 1980-luvun suomalaisen kulttuurielämän merkkihenkilöitä akateemikko Georg von Wrightistä kirjallisuuskriitikko Pekka Tarkkaan, ja kyytiä saavat myös kirjailijat sekä kulttuurin instituutiot ja käytännöt.

Jälkisanojen kulttuurikritiikki on suomalaisittain poikkeuksellisen kovakouraista ja sellaiseksi se myös koettiin; esimerkiksi *Ilta-Lehden* kriitikon mukaan *Jälkisanoihin* on ”viritetty pommi”, ja *Jyväskylän ylioppilaslehdessä* kirjoitettiin *Sianhoito-oppaan* ”tappotyöstä” (Kokko 1987; Hänninen 1988). Näissä kritiikeissä *Jälkisanoihin* suhtauduttiin myönteisesti, mutta moni muu kriitikko sen sijaan paheksui kirjaa. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* kirja teilattiin näkyvästi (ks. Tammi 1987). Erityisesti närkästystä herätti von Wrightin paikoin alatyylinen herjaaminen, mutta kirjaa moitittiin myös yleisemmin ”avuttomaksi” juuri sen loukkaavuuden vuoksi (mt.; Kankaanpää 1988, 6).

Totta on, että *Jälkisanoissa* ei kunnioiteta juuri mitään eikä ketään. Pilkalta eivät säästy edes aikaisemmat kirjalliset kapinoijat, kuten ”punkakateemikot” Jan Blomstedt ja Esa Saarinen tai kirjailija Olli Jalonen. *Jälkisanojen* mukaan Saarinen on ”hyvinkääläinen radan varren pikkusielu, jonka kirjoitukset päätyvät aina siihen, että hän todistelee maailmalle – ja itselleen – ’yksilöllisyyttään’ ja ’rankkuuttaan’” (*JS*, 189). Lainauksessa näkyvä tapa käyttää runsaasti lainausmerkkejä oli 1980-luvun puolivälissä suosittu keino esimerkiksi *Ylioppilaslehdessä*, johon Lehtola oli kirjoittanut ennen *Jälkisanoja*. Lainausmerkeillä ilmaistiin usein ironiaa, ja *Jälkisanoissa* niitä käytettiin postmodernin hengessä myös ”todellisuuden” kaltaisten käsitteiden kyseenalaistamiseen (ks. *JS*, 5 ja Waugh 1984, 22).

Jälkisanat nauraa paitsi Saariselle ja Blomstedtille myös heidän kirjoittamansa *Punkakatemian* (1980) punkasenteen epäuskottavuudelle, vaikka kirjaa ei *Jälkisanoissa* mainitakaan nimeltä. ”Latteaa” ja ”huolestunutta” suomalaista punkia vastaan *Jälkisanat* asettaa oman punk-asenteensa ja -estetiikkansa. Ne näkyvät avoimena hyökkäävyytenä, pienlehtimäisenä provosoivuutena ja alatyylisenä tai pelleilevänä kielenkäyttönä esimerkiksi silloin, kun mannermaista ajattelua kutsutaan ironisesti ”epä-älyllisantirationaalisvittumaiseksi” (*JS*, 18). Hämmennystä ja ärtymystä lukijoissa saattoivat herättää myös *Jälkisanojen* tavanomaisesta poikkeavat retoriset keinot; kirjassa esimerkiksi pil-

kataan lukijaa kutsumalla tätä ”idioottikriitikoksi” ja haastetaan tämä etsimään kirjasta piilotettuja sitaatteja (*JS*, 5).

Punk ei kuitenkaan selitä *Jälkisanojen* tyyliä tyhjentävästi. Sen lisäksi kirjassa käytetään myös jälkistrukturalistisia kirjoitustapoja ja postmodernistisia kirjallisia keinoja, kuten runsasta tekstienvälistä leikkiä, itseviittaavuutta ja korostetun monimerkityksisiä ilmauksia (ks. Helle 2007). Ensin mainittu toteutuu *Jälkisanoissa* siten, että siihen on upotettu suoria sitaatteja ja (paikoin parodisia) muunnelmia esimerkiksi Jacques Derridan sekä Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin kirjoituksista, yleensä ilman lainausmerkkejä tai lähdetietoja. Derridan sekä Deleuzen ja Guattarin lisäksi kirjassa viitataan muun muassa François Lyotardiin, Michel Foucault’hon ja Jean Baudrillardiin, mutta nimeltä jälkistrukturalistien kirjoituksista mainitaan vain Derridan ”Limited Inc. a b c…” (1977). Lisäksi *Jälkisanat* hyödyntää disseminaation, rihmaston, skitson ja murtuman tapaisia jälkistrukturalistisia käsitteitä kirjallisuusanalyyseissaan.

Jälkistrukturalistiset ja postmodernistiset piirteet tekevät *Jälkisanojen* merkitysten ja päämäärien tulkitsemisesta epävarmaa. Kun lukija esimerkiksi oivaltaa *Jälkisanojen* kierrättävän kulttuurikritiikissään muiden ajattelijoiden tekstejä, ei kirjassa esitettyjen kannanottojen tulkitseminen Eskelisen ja Lehtolan henkilökohtaisiksi mielipiteiksi ole ongelmatonta. Tämä haastaa romanttisen luovaan yksilöneroon perustuvan tekijäkäsityksen. *Jälkisanojen* Derrida-viittaukset taas saivat erään aikalaiskriitikon tulkitsemaan, että *Jälkisanat* ei välttämättä viittaa lainkaan todellisuudessa vallitseviin asiaintiloihin, kuten kirjassa nimeltä mainittuihin henkilöihin, vaan vain tekstiin (ks. Seppänen 1987). *Jälkisanoja* voi kuitenkin lukea myös niin, että sen nähdään sekä kiinnittävän lukijan huomion omaan rakentumiseensa että esittävän jyrkkää kulttuurikritiikkiä. Kun lukija havaitsee *Jälkisanojen* leikkivän kirjallisilla keinoilla, myös teoksen tulkitseminen pelkästään aggressiiviseksi tai hyökkääväksi kyseenalaistuu.

Leikki tämäntapaisilla kirjallisilla keinoilla oli *Jälkisanojen* ilmestymisen aikaan varsin uutta ja erikoista suomalaisessa esseistiikassa, jonka suurimpia nimiä oli Finlandia-palkittu Erno Paasilinna. Ehkä siksi moni aikalaiskriitikko ei lainkaan tunnistanut näitä *Jälkisanojen* käyttämiä keinoja.

Konsensusta vastaan

Jälkisanoissa osakseen saamastaan pilkasta huolimatta Esa Saarinen kirjoitti *City*-lehden kirjaliitteeseen pitkän, *Jälkisanoja* ylistävän arvostelun. Hän kehui kirjaa sanoilla ”hillittömän hauska ja suurenmoisen rohkea, paljastava ja puhutteleva poleemisanalyyttinen räjähdyspanos”, joka on myös ”kauttaaltaan herkullinen ja todistusvoimainen – terveellä tavalla röyhkeä” (Saarinen 1987, 16).

Tapaa, jolla *Jälkisanat* on kirjoitettu, Saarinen piti poliittisena, mitä hän perusteli

nojaamalla *Jälkisanojen* käyttämään jälkistrukturalismiin. Hän kirjoitti: ”Jos sallitaan yksi oikea tapa kirjoittaa, sallitaan vain yksi oikea tapa ajatella” (mt., 16). Esimerkiksi Derrida ei pidä kieltä ajatusten siirron välineenä vaan näkee ajattelun itsessään olevan kieltä. Hänen mukaansa kieli ei myöskään kuvaa maailmaa vaan tuottaa sitä, ja siksi *Jälkisanojen* kirjoitustapaa voi pitää Saarisen tavoin merkityksellisenä.

Jälkisanat ei olekaan ”sisällötöntä herjaamista”, kuten eräät aikalaiskriitikot väittivät (ks. Kanerva 1988; Wiberg 1988), vaan sen tyylillä näyttää olevan tarkoitus. *Jälkisanojen* ilmestymisen aikaan suomalaista kirjallista kulttuuria oli pitkään vaivannut jonkinlainen pysähtyneisyys ja latteus, mikä tuotiin esiin myös monissa *Jälkisanoista* kirjoitetuissa kritiikeissä (esim. Eskola 1988; Ojaharju 1988; Saarinen 1987). *Jälkisanat* moittii suomalaisen kirjallisuuden pysähtyneen realismiin ja modernismiin, kun muualla maailmassa oli jo pitkään kirjoitettu myös postmodernistista kirjallisuutta. Suomalaisia lukijoita *Jälkisanoissa* taas kritisoidaan muun muassa näennäishumanismista, siitä että lukijat tuomitsevat refleksinomaisesti kirjoista lukemansa moraalisesti arveluttavat asiat vaivautumatta pohtimaan, mikä niiden merkitys voi kirjassa olla. Tätä aihetta käsitellään *Jälkisanoissa* varsinkin analysoitaessa Matti Pulkkisen *Romaanihenkilön kuoleman* (1985) aikalaisvastaanottoa, jossa moraalinen närkästys oli ollut näkyvää.

Suomalaisen kulttuurin konsensushenkisyyttä ja kirjallisuuden pysähtyneisyyttä oli kritisoitu jo ennen *Jälkisanoja*. Esimerkiksi Blomstedt ja Saarinen olivat vaatineet suomalaiseen kirjallisuuteen punkia, poweria ja asennetta. Vuotta myöhemmin Olli Jalonen oli puolestaan kirjoittanut suomalaista kirjallisuutta vaivaavasta konsensushengestä ja vaatinut, että kirjallisuuden olisi oltava lukijoita piinaavaa vastaterroria (ks. Jalonen 1981). *Ylioppilaslehdessä* suomalaista kulttuuria oli käsitelty tähän tapaan etenkin vuosikymmenen puolivälin tienoilla. Tämän lisäksi Jumalan teatteri oli pyrkinyt tammikuussa 1987 ottamaan kantaa teatterin ja suomalaisen yhteiskunnan tilanteeseen tunnetulla fyysisellä provokaatiollaan.

Jälkisanat näyttää tähtäävän provosoivuudellaan – ehkä monen muun päämäärän ohella – yksiäänisen ja hymistelevän konsensushengen murskaamiseen. Se pilkkaa nimeltä mainiten suomalaisen kulttuurin arvostamia henkilöitä ja heidän edustamiaan institutionaalisia asemia. Esimerkiksi Olavi Paavolaisen *Suursiivouksesta* (1932), joka mainittiin usein *Jälkisanojen* vastaanotossa, *Jälkisanat* eroaa siksi, että siinä hyökätään suomalaisen kulttuurin arvovaltaisimpia tahoja kohtaan ja pyritään näin kumoamaan auktoriteetit ja hierarkiat. Eskelinen kirjoitti vuonna 1989, runsas vuosi *Jälkisanojen* ilmestymisen jälkeen, halunneensa synnyttää keskustelua, ja Lehtola on puolestaan kertonut, että tarkoituksena oli suorastaan synnyttää kirjasota (Eskelinen 1989, 118; Lehtola 2001).

Huonon maun hyvyydestä

Jälkisanojen esipuheessa sanotaan, että ”[o]lemme ylimielisiä vain koska meillä on siihen hyviä syitä. Kirjoitamme vain koska muut eivät osaa olla hiljaa. Suomalainen kirjallisuus ei kiinnosta meitä vähääkään. Joskus, ohimenevästi, meitä on kiinnostanut miten jotain sellaista voidaan arvostaa. [--] Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurikritiikin taso loukkaa hyvää makua rajummin kuin mikään herjaussyytteitä välttelevä teksti voi milloinkaan tehdä.” (*JS*, 7.)

Lainauksessa mitätöidään suomalainen kirjallisuus ja sen harrastajat ja kyseenalaistetaan makuun perustuvaa arvioimista. *Jälkisanat* antaa ymmärtää, että se, mikä oli suomalaisten lukijoiden ”hyvän maun” mukaista, ei tosiasiassa välttämättä ollut hyvää. ”Herjaussyytteitä välttelevä teksti” viittaa *Jälkisanoihin*, jota WSOY:n lakimiehet olivat ”nuuhkineet” ennen kirjan ilmestymistä varmistaakseen, että luvassa ei ole kunnianloukkaussyytteitä (Hänninen 1988).

Jälkisanojen väitteet ovat provokaatioita, joiden tarkoituksena lienee yhtä aikaa ärsyttää ”establishmentia” (ks. Anhava 1988, 447 ja Eskelinen 1989, 118) ja riemastuttaa siihen kriittisesti suhtautuvia lukijoita. Kaikki eivät odottaneetkaan *Jälkisanojen* tapaiselta kirjalta ”hyvää makua”, jolla tarkoitan tässä yhteydessä käsityksiä siitä, mikä on sopivaa ja yleisesti hyväksyttyä, kenties arvokasta ja esteettisesti miellyttävää. Esimerkiksi *Tiede & edistyksen* kriitikko kirjoitti, että ”[o]n kaunista, että Markku Eskelinen ja Jyrki Lehtola ovat kirjoittaneet erinomaisen, huonoa makua osoittavan kirjan. Sitä tarvittiin.” (Heiskala 1988, 75.) Kirjallinen suursiivous ei enää auttanut – oli koittanut siivottoman, huonoa makua osoittavan sianhoito-oppaan aika.

Jälkisanat hämmentää, provosoi, pilkkaa ja huvittaa lukijoitaan. Ilmestyessään se oli vaikeatajuinen, koska 1980-luvun lukijat eivät useinkaan tunteneet postmodernismia ja jälkistrukturalismia tai niihin liittyviä lukutapoja, mikä näkyy kirjan vastaanotossa. Hämmentämiseen pyrkii myös *Jälkisanojen* tapa jättää kunnioittamatta suomalaisen kulttuurin hierarkioita ja nokkimisjärjestystä. Avantgarden manifesteista tuttuja retorisia keinoja taas ovat lukijan pilkallinen puhutteleminen ja hyökkäävä haastaminen (ks. Mehtonen 2007). Teoksen provosoivuus syntyy kuitenkin ilmeisimmin siitä, että *Jälkisanat* pilkkaa suomalaista kulttuuria ja sen tunnettuja henkilöitä nimeltä mainiten ja uudistavan murskaavassa punkhengessä.[1]

Viitteet

[1] Kirjoittaja viimeistelee Jyväskylän yliopistossa väitöskirjaa jälkistrukturalismin tulosta suomalaiseen kirjallisuusdiskurssiin.

Lähteet

JS = ESKELINEN, MARKKU & JYRKI LEHTOLA 1987: *Jälkisanat. Sianhoito-opas.* Helsinki: WSOY.

ANHAVA, JAAKKO 1988: Jälkisanat Sianhoito-oppaaseen. *Parnasso* 7/1988, 445–447.
ESKELINEN, MARKKU 1989: 1989/1949. *Parnasso* 2/1989, 117–118.
ESKOLA, ANTTI 1988: Vain irti leikatut kädet ovat vapaat. *Sosiologia* 2/1988, 144.
HEISKALA, RISTO 1988: Sianhoitoa käsittelevä kirjoitusjälki. *Tiede & edistys* 1/1988, 72–75.
HELLE, ANNA 2007: *Jälkisanat. Sianhoito-opas* revisited. *Kulttuurintutkimus* 3/2007, 35–44.
HYNNINEN, JUKKA 1988: Kirjallisen vanhainkodin käymälän siivous. *Kulttuurivihkot* 16/1988, 46–48.
HÄNNINEN, HARTO 1988: Sorkkaraudalla suu- ja sorkkatautia vastaan – Nuoret verbaaliterroristit joukkohautaa kaivamassa. *Jyväskylän ylioppilaslehti* 1/1988.
JALONEN, OLLI 1981: Kiiltävien kauniiden kulissien maailmassa: kirjallisuuden on rikottava reikiä. *Ylioppilaslehti* 8.10.1981, 16–17.
KANERVA, JUKKA 1988: Hullutuksia vakavalla naamalla. *Keskisuomalainen* 18.4.1988.
KANKAANPÄÄ, HANNU 1988: Kulttuurikritiikin Sound of Music eli alistetut leikkeet. *Nuori Voima* 1/1988, 6–7.
KOKKO, KARRI 1987: Ruumiita syntyy, saattohoito pelottaa. *Ilta-Lehti* 10.12.1987.
LEHTOLA, JYRKI 2001: Kuka Jyrki Lehtola oikein luulee olevansa? *City*-lehti 21/2001. <http://www.city.fi/lehti/article.php?id=347> (13.3.2007)
MEHTONEN, PÄIVI 2007: Manifestien poetiikkaa ja retoriikkaa. *Kirjallisuuden avantgarde ja kokeellisuus.* Toim. Sakari Katajamäki & Harri Veivo. Helsinki: Gaudeamus, 43–65.
NORDGREN, ELISABETH 1988: Handbok i svinskötsel. *Hufvudstadsbladet* 20.8.1988.
OJAHARJU, JORMA 1988: Dekonstruktion? *Vasabladet* 12.8.1988.
PELTONEN, MATTI 1987: Teurastus joulun alla. *Turun Sanomat* 12.12.1987.
SAARINEN, ESA 1987: Dynamite job. *City*-lehden kirjaliite 1/1987, 16–17.
SEPPÄNEN, JANNE 1987: Sujuva huitaisu ilmaan. *Uusi Suomi* 12.12.1987.
TAMMI, PEKKA 1987: Jälkistrukturalistit jälkijunassa. *Helsingin Sanomat* 12.12.1987.
WAUGH, PATRICIA 1984: *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction.* London and New York: Methuen.
WIBERG, MATTI 1988: Ei kelpaa, pojat! *Kanava* 16/1988, 256.